

Zeven herinneringen

*Took the get well soon cards and stuffed animals
Poured the old ginger beer down the sink
Dad always told me don't you cry when you're down
But mum there's a tear everytime that I blink*

*Oh I'm in pieces it's tearing me up but I know
A heart that's broke is a heart that's been loved*

Supermarket flowers – Ed Sheeran

Zeeland

De afstanden zijn korter dan in mijn herinnering, maar ook door de pixels heen herken ik de vorm van de camping meteen. Het is inmiddels omgeven door veel meer campings dan in de tijd dat wij er kwamen, maar camping de Duinhoeve herken ik zelfs als het ingekapseld is tussen tussen vier andere campings. Een aantal dingen zijn wel hetzelfde gebleven.

Vanaf de ingang gaat er een weg rechtdoor. Na wat niet meer dan twintig meter kan zijn, krijg je de mogelijkheid om rechtsaf te slaan, dan kom je na een meter of tien langs het toiletgebouw, net voordat je op het kampeerveld komt waar mijn opa en oma altijd stonden.

Op de satellietafbeelding is hun plek bezet door een camper van iemand anders.

Achter hun vaste plek ligt nog steeds een bos met daarnaast een open veld. Daar raakte een meisje van zes ooit haar vlieger kwijt, waarna ze in wanhoop 'Vader, vader, mijn mooie roze vlieger met het paard, vader, vader!' uitriep. In plaats van medelijden te hebben met het arme kind, leidde dit ook jaren later nog tot grote hilariteit bij mijn broer en mij.

Ik kijk weer naar de plek waar mijn opa en oma altijd stonden, net niet in de hoek, en denk terug aan de eerste keer dat ik daar was.

Kotsmisselijk was ik. Dat was ik wel vaker als ik in een auto zat, maar nu was ik het net een beetje meer, want voor het eerst in mijn nog jonge leven zou ik meerdere dagen achter elkaar gescheiden zijn van mijn ouders. Ik zat achterin een buggy, mijn vader reed ons de camping op waar mijn opa en oma stonden. Ik had niks tegen mijn opa en oma, sterker nog, ik was dol op ze. Maar zonder mijn ouders zijn, niet ingestopt worden door mijn moeder of mijn vader, alleen de gedachte bezorgde me al heimwee.

Dus terwijl mijn opa en oma ons vrolijk stonden op te wachten, wilde ik alleen maar kotsen. En dat deed ik ook. Gevolgd door huilen. Gevolgd door smeken of ik niet mee terug mocht. Gevolgd door 'Ik wil niet, ik wil niet!' schreeuwen. Twee volwassen mannen wisten niet goed wat ze met de situatie aan moesten.

'Mis je je moeder?' moet mijn oma gevraagd hebben.

Ik zal geknikt hebben, met schokkende schouders.

'Dan mag je haar elke avond bellen.'

Dat was voldoende.

Ik accepteerde dat het nu niet mijn ouders, maar mijn grootouders waren die voor me gingen zorgen. We gingen naar het strand, fietsten door de duinen, speelden jeu de boules en na een paar dagen smeekte ik mijn ouders of ik niet nog wat langer kon blijven.

Daarna gingen we elk jaar naar Zeeland. Mijn vader was er met geen mogelijkheid naartoe te brengen, maar mijn moeder, broer en ik gingen elke zomer richting het zuiden. Soms

stonden mijn opa en oma op een andere camping en dan kreeg ik heimwee naar die ene camping. Ook op een andere camping waren de duinen dichtbij, ook daar waren kinderen waarmee we konden spelen, er was zelfs een campingeigenaar die ons een gummy horloge gaf omdat we gevallen waren bij het skelteren (al hoorden we toen we volwassen waren van onze moeder en oma dat het vooral was omdat hij in scheiding lag en van zijn psycholoog elke dag een goede daad moest verrichten), maar toch kon dat niet op tegen de camping in Burgh-Haamstede.

Op het scherm zie ik het kleine recreatiepark. Twee tennisbanen, twee trampolines waar je vijftig cent in moest gooien om tien minuten te mogen springen, een hobbelpaard en een midgetgolfbaan ter grootte van vijf campers.

Het is allemaal zoveel kleiner dan in mijn hoofd, maar het is het ontegenzeggelijk.

Recreatiepark 't Lapje lag aan de rand van de camping. Daar begon het fietspad richting het dorp, kilometerslang in mijn herinnering, allemaal omgeven door weiden en bos. Dat laatste klopt, het eerste niet. Alles komt weer neer boven. Achterop de fiets bij mijn moeder omdat ik te jong was om lange afstanden te fietsen. Later net als mijn broer mijn eigen fiets en dan in het dorp ijs eten. Het is minstens vijftien jaar geleden dat ik er voor het laatst kwam, maar ik zie het allemaal weer voor me.

De activiteiten die georganiseerd werden voor kinderen, wat neerkwam op knutselen in een aftands bijgebouwtje.

Het kleine speeltuintje naast de ingang. Een zandbak en een klimrek, waar we kennismakten met een Brabants jongetje genaamd Huub. Hij hield van BMX'en, stak vaak zijn wijsvinger in de lucht en tuitte zijn lippen als we zijn naam zeiden. Ook hem maakten we belachelijk, net als het meisje met de vlieger.

De fietstochten door de duinen, naar het strand.

Het bezoek aan Neeltje Jans. Het was koud, winderig en de enige reden dat ik meewilde was omdat mij een Magnum beloofd was. Mijn oma had de wikkel net weggegooid en zette zich schrap voor de eerste hap toen een meeuw het gigantische ijsje in één keer uit haar hand trok. Mijn broer en ik vluchtten een speeltoestel in, aten daar ons ijs op en lachten mijn oma uit omdat ze zo hard schrok.

De potjes Yathzee en Mens erger je niet in de avond. Mijn broer en ik aan de limonade, de volwassenen aan de wijn. Een pak Tuc kwam op tafel en onder het licht van petroleumlamp verloor ik elk potje, maar gaf ik er niks om.

De fietstocht naar de vuurtoren van het 250 guldenbiljet. Dat we midden tussen de weilanden stopten omdat mijn moeder gebeld werd. De tijd waarin mobiele telefoons nog maar net in opkomst waren en hoe handig dat was, maar hoe vervelend nu, want het bracht het nieuws dat een goede vriendin van haar zojuist weduwe was geworden.

De keer dat mijn opa en mijn broer in een zweefvliegtuig stapten. Dat ik ook mocht, maar niet durfde.

De spooktocht 's avonds. Eindelijk was ik oud genoeg om mee te mogen. Ik voelde me voor het eerst volwassen en deed alsof ik niet bang was, zelfs toen we in het donker met alleen maar een zaklamp in de aanslag langs oude bunkers kwamen en er gevraagd werd of we ook naar binnen wilden. Natuurlijk wilde ik dat. Mijn oma hield zich stoer en deed alsof ze niet schrok toen een gemaskerde man tevoorschijn sprong, net als ik, maar allebei waren we opgelucht toen we even later over de lanen van het nabijgelegen luxe vakantiepark liepen. Daar zaten de mensen in huisjes, altijd warm en droog, minder last van muggen, en toch wilde ik geen seconde met ze ruilen.

Hoeveel luxer de vakanties daarna ook werden, hoeveel meer ik ook zag van de wereld; ik kijk naar het scherm, naar de plattegrond van de camping die mij de eerste keer zo had laten huilen en ik snap ineens de titel *Toen was geluk heel gewoon* want toen was geluk ook heel gewoon en hoe geweldig de uitvinding van Google Maps ook is, ik krijg heimwee naar de eerste plaats die mij ooit heimwee bezorgde, maar waar ik me later meer dan waar dan ook thuis voelde en ik weet dat die tijd nooit meer terugkomt, want op het scherm, hoe onscherp ook, staat een camper die niet van mijn opa en oma is.

Zaal 3

Herinneringen zijn verraderlijke wezens. Ze kluwen zich aan elkaar naarmate je ouder wordt en zijn op den duur slechts niets anders meer dan een locatie waar gebeurtenissen samenkomen. Als ik aan Rotterdam denk, denk ik niet meer lineair. Vroeger kon ik dat wel. Vroeger zei ik: toen ik vijf was gingen we daar naartoe en een jaar later deden we dat. Nu zeg ik: daar, in Rotterdam, daar gebeurde alles. Ik herinner me de tripjes met het hele gezin, dat we de Euromast opgingen en *De Schippers van de Kameleon* bekeken. Een film over de plek waar ik opgroeide, in de stad waar mijn ouders vandaan komen. Ik herinner me de tripjes met mijn moeder, mijn broer en mijn oma. Hoe we naar het Maritiem Museum gingen, patat haalden bij Bram Ladage en altijd speelden met de magische waterspuwers in de Koopgoot.

En ik herinner me de tripjes alleen met mijn oma.

Hoe mijn opa ons naar het busstation bracht en we via de Capelse Brug overstapten op de metro naar de grote stad. Dat we vooraf in de krant hadden gekeken naar de bioscoopagenda en telefonisch reserveerden. Ik weet nog dat we samen naar *The Grinch* gingen, waar de stem van Joost Prinsen in het lichaam van Jim Carrey zat, op een scherm dat het grootste van Nederland zou moeten zijn. Ik weet nog dat ik met haar naar de Free Record Shop ging en mijn eerste zelf betaalde videoband kocht, waarna we langs de kubuswoningen liepen en een ijsje aten in een haven. Ik weet nog dat we de waterbus namen, een hybride voertuig dat ineens van de weg afging en de Maas inreed. Ik weet nog hoe wij vooraan zaten, hoe mijn oma mijn hand vastpakte omdat zij het nog spannender vond dan ik. Al die herinneringen zijn één geworden. Het zijn geen op zichzelf staande gebeurtenissen meer, maar het lijkt alsof al die dingen gebeurden op dezelfde dag. Alsof we toen in één middag een overvloed aan herinneringen hebben opgebouwd.

Eén gebeurtenis is echter altijd een op zichzelf staande gebeurtenis gebleven.

Het was de herfst van 1998. De trip begon zoals zoveel andere. In de krant van donderdag keken we naar de bioscoopagenda voor de week die zou volgen. Elke bioscoop had een eigen kolom, de tijden stonden er in het klein achter. Welke tijd en welke bioscoop het beste aansloot bij ons schema; alles werd minutieus voorbereid. Deze keer zouden we naar *Mulan* gaan in Lumière, een bioscoop die ik niet kende, maar me meteen deed denken aan de sprekende kandelaar uit *Belle en het Beest*. Voor mijn oma was het een bioscoop die deed denken aan alle films die zij er ooit had gezien. Om andere redenen waren we allebei op voorhand al fan van de bioscoop.

‘Twee kaartjes voor *Mulan*,’ zei mijn oma. ‘Op naam van mevrouw Dijkgraaf.’

De vrouw achter de kassa overhandigde ons de kaartjes.

‘Welke zaal is het?’ vroeg mijn oma. ‘Ik ben hier al een hele tijd niet meer geweest.’

‘Zaal drie, die kant uit en dan is het de tweede zaal die u tegenkomt.’

Zes jaar was ik, maar ik zie het nog steeds voor me. We liepen in de richting die de vrouw had aangewezen. Er waren geen led-screens boven de ingangen, geen medewerkers om de kaartjes nog een keer te controleren.

‘Deze zou het moeten zijn, toch Bob?’ vroeg mijn oma toen we voor de tweede deur stonden die we tegenkwamen.

Ik knikte en we liepen de zaal in.

De tijd die in de krant had gestaan als aanvangstijd naderde.

De tijd die in de krant had gestaan als aanvangstijd verstreek.

Een kwartier later dan zou moeten, begon de voorstelling. Ook toen al met reclames, voorstukjes en heel soms een voorfilm.

Er verscheen een man met een Aziatisch uiterlijk in beeld. Het was ongebruikelijk om een voorfilm te hebben met echte acteurs bij een tekenfilm, maar het was wel een Aziatische voorfilm bij een Aziatische tekenfilm.

‘Dit zal er wel bij horen, denk ik.’

Ik knikte.

De Aziatisch uitzierende man begon te vechten. De voorfilm duurde nu al bijna tien minuten en hij had een man of zestien neer gehoekt. Ik vermaakte me prima, maar mijn oma naast mij begon nu toch wel een beetje nerveus te worden.

‘Hooft dit wel bij een kinderfilm?’

Er kwam een donkere man bij, ook hij ging vechten.

Ze stond op, bukte meteen zodat de mensen een paar rijen achter ons geen last van haar hadden en liep naar de man die het dichtst in de buurt zat. Niet veel later kwam ze terug.

‘Nee Bob,’ zei ze met een lichte paniek in haar stem. ‘We zitten helemaal verkeerd.’

We verlieten de zaal, doken een andere zaal in en zagen daar de film die we hadden willen zien. Die was keurig op tijd begonnen, in zaal 3, niet in zaal 4, waar wij keken naar *Rush Hour*, een – voor een zesjarige – tamelijk gewelddadige film. Nog geen vijf minuten zaten we of de pauze begon. We hadden het hele begin gemist en toch was het een van de fijnste herinneringen die ik met haar heb.

Bij veel verjaardagen kwam het terug.

Mensen uit haar koor of uit haar wandelclub die vroegen: ‘Ben jij die kleinzoon waarmee oma in de verkeerde zaal zat?’

En altijd schaamde mijn oma zich een beetje. Het was niet haar fout en ik vond het eerder leuk dan vervelend, maar toch voelde ze altijd de noodzaak om zich te verontschuldigen. Later heb ik de film nog heel vaak gezien, van begin tot eind, en altijd moest ik denken aan die eerste keer. Vijf jaar later ging Lumière dicht, maar in mijn hoofd kan ik nog steeds die zaal binnenlopen, de goede en de verkeerde, ook ruim twintig jaar later.

De eerste keer

Terwijl mijn ouders en grootouders in de tuin zaten te genieten van het warme weer, keek ik op Eurosport naar de oefenwedstrijden van Feyenoord. Mijn club, waar ik pas sinds een paar maanden fan van was, verloor ze die zomer allemaal. Hannover 96, 1. FC Nürnberg, Manchester City en Celta de Vigo bleken allen te sterk.

Ja, ik had een goed moment uitgekozen om Feyenoorder te worden.

Maar al die nederlagen konden niet veranderen dat ik al de hele zomer lang uitkeek naar die ene dag: 30 juli. Want dan zou het gebeuren. Dan zou ik eindelijk die befaamde voetbaltempel met die voor een kind zo vreemde naam – De Kuip – betreden. Ik had het

voorgaande half jaar veel wedstrijden gezien en die zomer mijn opa uitgehoord over het stadion. Hij zou mij en mijn broer meenemen in de week dat we bij hem en oma logeerden. Maar door een operatie had hij een dusdanige last van zijn rug dat een stadion bezoeken er echt niet inzat.

Mijn oma dan? Die had nog nooit een voetbalstadion van binnen gezien en haar mond viel al open van verbazing als iemand 'shit' zei. Wat moest zij tussen bijna vijftigduizend vloekende en tierende Feyenoorders?

Net toen mijn vader al wilde beloven dat dat eerste bezoekje aan De Kuip wel een andere keer zou komen, zei mijn oma tot ieders verbazing dat het haar juist wel leuk leek. Dus bracht opa ons naar het stadion en met mijn broer aan de ene hand en mij aan de andere, nam ze ons mee naar De Kuip.

Samen keken we onze ogen uit.

Overall waar we kwamen, puilde het uit van mensen die zich in rood-witte shirts hadden gehesen. Buiten het stadion stonden luchtkastelen en op het Trainingsveld naast het stadion waren kinderen aan het voetballen. Nog nooit voelde ik me zo Fries als die dag. Wat een mensen, wat een drukte. Ik pakte de hand van mijn oma nog maar eens steviger vast en kroop tegen haar zij aan. Bang is een te groot woord, angstig was ik wel. Grote, sterke kerels liepen voorbij met in mijn herinnering in elke arm een kind. Allemaal hadden ze het accent van mijn opa, waarvan ik tot die dag dacht dat het enkel zijn manier van praten was.

We liepen een rondje om het stadion heen en ik voelde een lichte teleurstelling opkomen. Niet alleen waren er veel mensen, meer dan waar ik me gemakkelijk bij voelde, maar ook het stadion greep me niet. Het was gewoon een verzameling van beton en staal, met een raar gebouw ervoor. Oké, de lichtmasten waren groot en imponerend, maar dan hield het ook wel op.

Eenmaal bij het stadionplein aangekomen, draaide ik bij. Ja, de buitenkant viel tegen, maar het moment dat we naar binnen zouden gaan kwam dichterbij. We liepen door de voormalige hoofdingang naar binnen, zonlicht viel door het glas-in-lood op een grote stenen trap die naar de oude hoofdtribune leidt. Het was het eerste moment van magie. Mijn hart begon sneller te kloppen, oma moet gevoeld hebben hoe mijn hand steeds natter werd. We liepen het stadion binnen en daar was het: clubliefde.

Vanaf dat moment was het pleit definitief beslecht.

'O, wat mooi!' bracht mijn oma uit, waarbij ze elke klinker uitrekte.

Mijn broer sprong hyper heen en weer. Ik kon alleen in stilte alles om me heen tot me nemen. Alleen als mijn oma mij direct aansprak en dingen vroeg als 'mooi hè Bob?' of 'prachtig, toch?' knikte ik en zei braaf: 'Ja, oma.'

Ik had geen idee wat er in het stadion zou gebeuren. Een man met een gouden microfoon zong liedjes die ik niet kende, spelers die al langer bij de club zaten werden gepresenteerd en om mij heen zag ik mensen huilen omdat er een vliegtuig over het stadion vloog met de tekst: 'Bedankt! 4 ever kameraden: Paul.' Het was het zoveelste afscheid van die zomer, want ook de man die voor Feyenoord als aanvoerder de UEFA Cup omhoog had mogen tillen, was inmiddels vertrokken. Ik snapte de tranen toen nog niet, maar was wel onder de indruk van wat de club deed met al die mensen.

Voor ons zat een gezin uit Utrecht, ouders van in de dertig met hun zoontje van zes. Tegen iedereen die het maar wilde horen, zeiden ze dat hij na een nederlaag een dag lang niks at. 'Na de bekerfinale of na een nederlaag tegen 020 eet hij zelfs drie dagen niet.' Ze brachten het met een zekere trots.

Dat is clubliefde, dacht ik toen.

‘Dat is toch kindermishandeling, Bob?’ zei mijn oma later.

Na die dag was mijn lot bezegeld. Feyenoord zou vanaf dat moment een steeds grotere rol gaan innemen in mijn leven. De Kuip greep me vast en heeft me tot op de dag van vandaag geen seconde losgelaten.

En mijn oma? Die had de enige dag van het jaar ontdekt waarin De Kuip vol zit, maar er geen vloek te horen is. De Open Dag is een dag voor ouders die hun kleine kinderen voor het eerst willen meenemen naar De Kuip en blijkbaar ook voor vrouwen van in de zestig, die samen met hun kleinzoon een nieuwe traditie starten. We zouden nog enkele jaren samen naar de Open Dag gaan. Toen dat ophield stuurde ze nog geregeld stukjes uit *De Oud Rotterdammer* als het over Feyenoord ging en als ‘we’ een prijs wonnen, hing ze meteen aan de telefoon. Behalve een wedstrijd tussen Atletico Ananas en het RTL Sterrenteam, zou ze nooit een bal zien rollen in De Kuip, maar ook zij was vanaf die dag een echte Feyenoorder.

Zeven over half elf

We reden ergens in Noorwegen. Bijna waren we bij de pont die ons naar Denemarken moest brengen, waarna het laatste deel van de terugreis zou worden voltooid. Het plan was om in het land van Borgen, Jon Dahl Tomasson en Lego nog te overnachten, maar plotseling is er haast. Zestien jaar oud ben ik en ik weet zeker dat ik op het punt sta voor de tweede keer een grootouder te verliezen.

Iedereen was rustig, hoopvol, behalve ik.

Ik zat achterin de camper en probeerde wat te schrijven. Tijdens de kleine twee weken dat we onderweg waren had ik meer dan vijftig A4'tjes volgeschreven voor wat ooit mijn debuutroman zou moeten worden, maar nu kreeg ik geen woord meer op papier. ‘Het gaat niet zo goed met pa.’ Dat waren de woorden van mijn oma, later ook uitgesproken door mijn tante. Terwijl ik terugdacht aan de dood van mijn andere opa, kwamen er tranen. Mijn vader kwam naar me toe zodra hij het merkte.

‘Het komt echt wel goed,’ zei hij.

‘Maar wat als het niet goed komt? Wat als we geen afscheid meer kunnen nemen?’

Vijf jaar eerder. Ik was tien, zou een paar weken later elf worden. Terwijl mijn klasgenoten op het schoolplein aan het spelen waren, wachtte ik in de lerarenkamer op telefoon uit Rotterdam. De nacht ervoor had ik bij een vriend geslapen, of eigenlijk hadden we vooral *Tekken 3* gespeeld en geroddeld over de meisjes uit onze klas. Mijn ouders vonden het geen goed idee als ik mee zou gaan. Een dag eerder hadden ze mijn opa al gezien en ze wilden niet dat ik me hem zo zou herinneren.

Een week eerder zou ik eigenlijk bij hem op bezoek gaan. In de maanden ervoor waren we al vaak langs geweest. Ik herinner me vooral de leegte, hoe iedereen zocht naar woorden, naar houvast. Hoe mijn moeder ervoor of erna nog iets leuks wilde doen zodat we niet te veel met het leed zouden blijven zitten. Ik herinner me LeAnn Rhymes die op magische wijze elke keer als we hem bezochten op de radio voorbijkwam met *Life goes on* en hoe ik pas jaren later de ironie daarvan inzag. Zo vaak ik kon, ging ik mee. Maar die laatste keer dat ik zou moeten gaan, ging ik niet.

Terwijl mijn moeder en mijn broer braaf aan het ziekenhuisbed van mijn opa zitten, waren mijn vader en ik voor een persreis in Disneyland Parijs. Ook al was ik bijna elf, nergens kon je mij zo blij mee maken als een trip naar Disneyland. Nu voelde ik me schuldig.

Vijf weken geleden had ik mijn opa voor het laatst gezien, op nieuwjaarsdag.

Hij lag thuis, voor de verandering. Voor de openhaard was een ziekenhuisbed geplaatst. We zaten eromheen en ik was me vooral bewust van het tikken van de klok. Hij probeerde te praten, wat nauwelijks ging. Mijn oma pestte hem door voor zijn gezicht zijn lievelingsgerecht op te eten. Hij moest het doen met een papje.

En nu zat ik in de lerarenkamer te wachten op het bericht dat ik voor het eerst iemand ben kwijtgeraakt. Iemand waar ik geen afscheid van had kunnen nemen omdat ik er de laatste keer dat ik hem zag van overtuigd was dat het goed zou komen. En vier weken later zouden we weer langs komen. Die afspraak verbrak ik, want Disneyland kon ik niet laten schieten.

Ik keek naar de klok.

Het was zeven minuten over half elf toen de telefoon ging.

Een ander ziekenhuis, mijn laatste opa. In de rit ernaartoe was ik alleen maar naar de klok op de autoradio aan het kijken. Ik probeerde mijn opa via een niet bestaand telepathische zender te smeken op ons te wachten. Om in ieder geval vol te houden tot wij er zouden zijn. Het idee om ook van deze opa geen goed afscheid te kunnen nemen omdat ik in het buitenland zat was ondraaglijk.

Maar wij kwamen aan en hij leefde nog.

Meteen toen ik hem zag wist ik echter instinctief dat het niet meer voor lang zou zijn. De sterke man die mijn opa was, die ondanks zijn pacemaker altijd was blijven fietsen, ook toen dat op een ligfiets moest, was veranderd in een lichaam aan apparaten. Ik was licht verkouden en wilde niet dichterbij komen, wilde niet dat hij door mij een infectie zou krijgen die hem fataal kon worden. Zonder kracht in zijn stem vroeg hij me, smeekte hij me, dichterbij te komen. Toen pas kon ik geloven dat dit het afscheid was.

Meer familieleden kwamen.

Mensen die ik om de zoveel maanden zag, mensen die ik slechts op de verjaardagen van mijn grootouders zag en mensen die ik al jaren niet meer had gezien. Zij herkenden mij, ik had geen idee. Het deed er ook niet toe.

Mijn oma, mijn ouders en mijn oom en tante bleven de hele tijd bij hem. Mijn broer, nichtje, neefje en ik bleven in de familiekamer. Daar kwamen de mensen die afscheid namen na afloop naartoe. Ze wensten ons sterkte en wij hen ook. Jaren hadden we elkaar niet gezien, nu zouden we elkaar twee keer in een week tijd tegenkomen. Op tv was de Tour de France te zien, de wielerronde waar hij altijd naar keek en waarbij ik meekeek, puur om naar zijn verhalen te kunnen luisteren. Mijn broer en ik gingen een wandeling maken. Hij kocht sigaretten en zwoor dat het zijn laatste pakje was. Daarna gingen we terug en was *Fight Club* te zien.

Ik keek afwisselend naar de tv en naar de klok.

Toen ik zag dat het zeven minuten over half elf was, kwam mijn moeder de kamer binnen. Zonder iets te zeggen, wisten we wat er zojuist was gebeurd.

Legfiets

Mijn leven was één grote toringzooi. Al sinds mijn puberteit ging ik van diep dal naar iets minder diep dal, met een heel incidentele piek hier en daar. Telkens als ik dacht dat ik me niet slechter kon voelen, bleek dat ik mijn vermogen om nog verder weg te zakken had onderschat. Als puber had ik nog de kwaliteit en de wil om de schijn op te houden, om mensen te laten geloven dat het goed met me ging. Inmiddels was daar weinig meer van over. Alleen

tegenover mijn oma deed ik mijn situatie beter voor dat het was. Mijn studie kon beter, maar uitzichtloos was het zeker niet. Ik was door de uitgeverij die eigenlijk al beloofd had dat ze mijn roman zouden uitgeven niet afgewezen, maar ik had feedback gekregen om het boek nóg beter te maken. Depressies? Nooit meegemaakt.

Ik wist dat ze me doorzag.

Ik haatte mezelf omdat ik de schijn ophield.

Maar altijd als ik met haar in de auto zat en we uren de tijd hadden om persoonlijke gesprekken te voeren, deed ik het weer.

Mijn oma heeft nooit een rijbewijs gehaald. Ze was als de dood voor al het verkeer en werd toch al als een dametje rondgereden door mijn opa. Toen hij wegviel, kon ze altijd nog terugvallen op familieleden en andere bekenden. Later kwam daar ook een bejaardenvervoersbedrijf bij. Elk jaar had ze een bepaald aantal kilometers, waarmee ze vanuit het westen van het land naar haar kinderen en kleinkinderen in het noorden en het oosten kwam. Toen ik eenmaal een rijbewijs had, bracht ik haar regelmatig thuis of haalde ik haar op vanuit het kleine dorp in de Krimpenerwaard.

Meestal hadden we het dan over hoe ze haar agenda vulde.

Ook na het overlijden van mijn opa zat ze zelden eenzaam thuis. Altijd ging ze wel bij mensen op bezoek, altijd waren er wel mensen die bij haar langskwamen. Geen moment hoefde ik medelijden met haar te hebben of zorgen te maken dat ze een eenzame oudere zou worden. We hadden het ook vaak over mijn opa. Ze zag mij als de volwassene die ik was en nam geen blad meer voor de mond. Soms kon ze me verrassen met een grap die je niet verwacht van zo'n deftige dame, op andere moment vertelde ze open en eerlijk over hoe het allemaal ging met opa. Hoe ze elkaar hadden ontmoet, maar ook de problemen die ze later hadden toen hij ziek werd.

'Hij heeft het altijd beter voorgedaan dan het was,' zei ze. 'Een paar maanden geleden sprak ik een van zijn wielervrienden. Toen pas hoorde ik dat hij af en toe wegviel op de fiets, dat zijn hart stopte. "Niet tegen Sonja zeggen," zei hij dan. "Dan mag ik niet meer fietsen." Nou, daar had hij wel gelijk in hoor. Gelukkig werd dat minder toen hij die ligfiets kreeg.'

'Legfiets,' verbeterde ik haar.

Even keek ze me raar aan.

Toen ging ze verder. Ik dacht dat ze wist waarom ik haar verbeterde, omdat hij het altijd zijn legfiets noemde.

'Nee Bob,' zei ze later. 'Ik heb heel veel geluk gehad hoor. En nog steeds. Ik kan alles nog. Je moet er toch niet aan denken dat je niks meer kan?'

Ik moest er inderdaad niet aan denken.

Net zoals ik er niet aan moest denken dat wat ze zei niet helemaal klopte. Want hoe druk ze ook was, ook bij haar was er sprake van verval. Dat ze met kerst niet bij ons was omdat wij naar Duitsland gingen en ze dat toch niet aankon, lichamelijk. Hoe schuldig ze zich had gevoeld toen ze dat moest afzeggen. Jaren geleden leek het even kantje boord. Een paar dagen verbleef ze in een verzorgingstehuis. De hel op aarde.

'Vreselijk Bob. Echt vre-se-lijk. Dat wil ik nooit weer. Als ik dat nog een keer moet meemaken dan heb ik liever een spuitje.'

'Echt?'

'Ja, echt. Je bent zo afhankelijk. Dat andere mensen je moeten verzorgen en al die mensen om je heen. Ik heb zo'n mooi leven gehad en dan zou ik dat nog moeten meemaken? Nee, dan hoeft het voor mij niet meer.'

Ik schrok er niet echt van.

Zelf dacht ik er net zo over en van mijn vader wist ik dat hij die mening ook deelde. Maar hoe erg ik haar ook begreep, hoe erg ik het in theorie ook met haar eens was, in de praktijk was ik dat niet. Want het betekende ook dat het aantal jaren dat zij nog bij ons was, het aantal keren dat ik haar nog thuis zou ophalen of juist weer naar huis zou brengen, beperkt was. Ik deed geen poging haar van gedachte te doen veranderen, dat was zinloos, maar ik hoopte wel dat het nog heel lang zou duren voor ze zou vragen om een spuitje. Hoe egoïstisch ook: ik was niet klaar om haar te verliezen.

‘Maar voorlopig bent u nog heel gezond, toch oma?’

‘Ja hoor, ik blijf hier voorlopig nog, maak je geen zorgen.’

Bij haar thuis zou ik nog even wat drinken en dan naar huis gaan. Op de secretaire stond de kaart die ik haar een paar maanden geleden had gestuurd vanuit Londen. Daarnaast stond een foto van mijn grootouders. Plotseling werd het me te veel. Ze wist meteen waarom en ook bij haar kwamen tranen. Het was inmiddels zes jaar geleden dat hij overleed, maar nog steeds voelden we het gemis. Daar hadden we het over, tot diep in de nacht. Ik had zoals altijd mijn mobiel stil. Pas om half twee zag ik dat mijn ouders meerdere malen gebeld hadden. Ze waren doodsbang dat ik ergens in de berm lag, zolang had ik niks laten horen.

Maanden later moest ik dat nog horen, maar het was het waard.

Allebei konden we ons hart luchten. Vooral ik durfde voor het eerst echt eerlijk te zijn over het gemis dat er nog altijd was.

Weken later belde ze. Zoals wel vaker bespraken we de dagelijkse dingen. Zij vertelde dat haar agenda vol zat als altijd, ik vertelde dat mijn agenda nog steeds leeg was, dat het beter kon, maar ook dat het beter werd. Vlak voordat ze ophing moest ze toch nog niets kwijt.

‘Bob, waar ik eigenlijk voor bel.’ Ze liet een lange stilte vallen. ‘Weet je nog dat we het hadden over opa’s fiets?’

‘Ja.’

‘Je zei dat het een legfiets was, maar het is toch gewoon een ligfiets Bob? Ik ben toch niet gek?’

Ik moest lachen.

‘Ja, nee, maar daar zit ik al weken over na te denken. Dat klopt toch gewoon?’

Margje

De vrouw die in het bed lag leek in niets op mijn oma. Op haar hoofd zaten vlekken, haar wangen waren ingevallen en haar haargrens leek in een paar weken tijd vijftien centimeter naar achteren te zijn verschoven. Ze keek verschrikt op toen ze me zag. Ik probeerde mijn schrik te verbergen. Dat lukte blijkbaar goed genoeg. Ik ging naar haar toe om haar een zoen op haar wang te geven.

‘Eén zoen vind ik echt meer dan genoeg,’ zei ze vaak. ‘Dat gezoen altijd. Je blijft bezig. Ja toch Bob, dat is toch zo?’

Ik was het daar hardgrondig mee eens, maar daarin stonden we alleen in onze familie.

Ik vroeg haar en mijn vader hoe het ging. Omdat ze moe was deed vooral mijn vader het woord. Complicaties. Weer een operatie. De artsen blijven hoopvol. Als dit aanslaat komt ze er gewoon weer bovenop. Het was nu wat lastig te geloven, toen ik naar haar keek, maar de woorden gaven ook mij hoop. Uit mijn tas haalde ik een boek van Jan Siebelink. Het was een vervolg op *Knielen op een bed violen*, Margje heette het. Ik wist dat mijn oma van het eerste

boek had gehouden en dan had ze wat te lezen terwijl ze in het ziekenhuis lag. Ze bedankte me en vroeg of ik het op het nachtkastje kon leggen.

Ze sliep in, werd soms weer even wakker, sliep dan weer in.

Na een uur ging mijn vader weg.

‘Blijf jij?’

‘Ja, ik blijf tot het bezoekuur voorbij is.’

‘Oké.’ Hij liep naar mijn oma, zijn moeder, en schudde haar wakker. ‘Ma, ik ga. Bob blijft en ik ben er morgen om een uur of tien. Ik ga eerst naar Bergambacht om wat hemden te halen, ja?’

Mijn oma knikte.

‘Dat is goed, dan zie ik je morgen weer.’

Hij kuste haar, toen mij, één keer.

‘Tot morgen.’

Apparaten begonnen te piepen. Ik drukte op een knop waardoor er een verpleegster kwam. Toen er een halve minuut later nog niemand was, drukte ik weer. Ik werd ongeduldig, paniekerig. Ze moesten komen en snel wat. Daarvoor was die knop. Er kwam iemand, ze zei dat er weinig aan de hand was. Wel moest ze anders neergelegd worden.

‘Kan jij haar arm pakken?’

Ik deed wat me verteld werd.

Ze leunde met haar armen op ons, ik pakte de ene kant van het kussen, deed die samen met de verpleegster omhoog waarna we ook mijn oma omhoogtilden. Daarbij schoof het dekbed van haar af. Op haar onderbuik zag ik grote blauwe en gele plekken, bloeduitstortingen, tekenen van de strijd die ze de afgelopen dagen aan het leveren was.

‘Ja, dat wil je niet zien,’ zei de verpleegster.

Ik vroeg niet of het ernstig was, of het iets betekende.

‘Ja,’ zei mijn oma. ‘Dit is beter.’

Ik maakte washandjes nat en legde die op haar voorhoofd. Ik gaf haar te drinken en gaf haar te eten. Waar zij vroeger voor mij zorgde, deed ik dat nu voor haar. Ze was moe, kreeg een bloedinfuus, knapte zichtbaar op. Het was moeilijk om goede aderen te vinden voor dat infuus. Te veel gaten waren er al in haar lichaam geprikt, de blauwe plekken maakten het aanleggen van een infuus een kansspel in het casino. Na vijf keer proberen werd er een geschikte ader gevonden.

Af en toe was ze er weer helemaal bij.

‘Hoe gaat het op je stage?’ vroeg ze dan.

Ik vertelde haar dat het goed ging, dat ik bijna mijn eindgesprek had, maar dat dat geen probleem was omdat ik eigenlijk al wist dat het goed zou komen. Ik vertelde over de kinderen waar ik les aan gaf en hoe leuk ik dat vond. En ik vertelde haar over het Feyenoord-boek dat ik ging schrijven.

‘Dus je hebt je ding nu wel gevonden?’

‘Ja,’ zei ik en ik was zo blij dat ik niet hoefde te liegen.

Het bezoekuur duurde van vier tot acht en het was nu bijna half negen. Oma sliep, ik wilde niet weg. Op de gang ging een deur dicht en op slot. Ik liep naar de gang en zag dat men ons vergeten was, er vanuit was gegaan dat iedereen vertrokken was. Dus liep ik terug naar mijn oma om rustig afscheid te nemen.

Ik schudde haar wakker.

'Oma?'

'Ja?'

'Ik ga.'

'Dat is goed jongen.'

'Als u uit het ziekenhuis mag kwam u naar ons toe toch?'

'Ja, maar ik weet niet hoe lang dat nog gaat duren hoor.'

'Dat geeft niet. School is bijna klaar, dus ik kom volgende week sowieso weer langs.'

'Dat is goed jongen.'

Ik gaf haar één zoen op haar wang.

Ze kneep in mijn hand, vijf seconden.

Terwijl ik wegliep, draaide ik me nog één keer om en zag dat ze me een knipoog gaf. Allebei glimlachten we. Daar, op dat moment, zag ze er een stuk beter uit dan toen ik vier uur eerder aankwam. Ze was sterker, fitter. Ik was gerustgesteld.

De volgende ochtend keek ik een serie die ik al vijf keer had gezien toen het bericht van mijn vader binnenkwam. Hartstilstand. Ze gaan reanimeren. Je hebt haar nog goed gezien. Het is glad op de weg. Als je komt, rij voorzichtig. Het hoeft niet.

Er werd niets definitiefs gezegd.

In theorie kon het loos alarm zijn.

In theorie had het reanimeren succesvol kunnen zijn.

In theorie had het weliswaar een zware klap kunnen zijn, maar had ze ook hiervan weer kunnen herstellen.

Maar alles in mij zei dat het niet zo was.

Ik zette de serie stop, begon te huilen, duwde snel wat eten naar binnen, stapte onder de douche, hilde daar verder, wilde al bijna weggaan en zag dat mijn moeder belde. Ze zou thuiskomen en dan zouden we samen die kant opgaan. Ik reed, moest huilen toen James Morrison's *Wonderful World* op de radio kwam, zette hem op een andere zender, bleef huilen, maar reed door. Het regende pijpenstelen, ook buiten, maar nooit was ik zo gefocust achter het stuur als nu. Mijn moeder was boos dat mijn vader zijn mobiel niet opnam. Hij moest ons op de hoogte houden. Hoe lang kon een reanimatie duren? Toen pas had ik door dat zij nog wel hoop koesterde.

Eenmaal in het ziekenhuis liepen we langs de familiekamer, botsten op een verpleger. Hij condoleerde ons en pas op dat moment kon mijn moeder geloven wat ik al wist toen ik mijn vaders appje zag. Hij wilde ons naar haar kamer brengen en werd pas op het laatst teruggefloten door een andere verpleegster. Niemand was nog naar binnen geweest, er werd op ons gewacht.

Tranen.

Woorden van ongeloof.

Nog meer tranen.

Mijn vader en mijn tante gingen als eerste. Toen mijn moeder, mijn broer, zijn vriendin. Toen mijn neef en mijn tante en daarna ik. Ik wilde alleen, moest alleen. Ik zei haar dat ik niet geloofde in waar zij in geloofde, een leven na de dood, maar ik zei ook dat ik hoopte dat ik ernaast zat, dat ik voor eens in mijn leven vol plezier mijn ongelijk zou toegeven en dat ze alles kon horen wat ik nu zei. Daarna zei ik wat je dan zegt op zo'n moment. Ik bedankte haar voor alle dingen die ze me gegeven had, voor alles wat we hadden meegemaakt, voor de manier waarop ze mij gevormd heeft. En ik zei dat ik blij was dat ze nog had kunnen meemaken dat

het nu beter met me ging, dat ze wist hoe ik terecht was gekomen of tenminste dan toch hoe ik bezig was ergens terecht te komen. En ik beloofde haar trots te blijven maken.

Toen ook mijn oom en nichtje gearriveerd waren en iedereen afscheid had genomen was het tijd om haar over te plaatsen. Alles wat we mee wilden nemen, moest nu gepakt worden. Ik wilde niet meer naar binnen. Het zou nooit goed zijn, maar het was goed zo.

‘Er ligt een boek,’ zei ik, toen de anderen wel naar binnen gingen. ‘Kan iemand dat weggooien? Ik hoef die kut Siebelink nooit meer te zien.’

Een week later namen we definitief afscheid van haar. Een vrouw van tachtig jaar, waarbij toch een groot deel van haar kennissen en familie voor haar was overleden, kreeg het toch voor elkaar om nog één keer een zaal vol mensen op de been te brengen. Ik hield mijn speech en wist het wonder boven wonder droog te houden. Alles kwam er precies zo uit zoals ik het wilde, nog één keer kon ik haar in haar fysieke nabijheid trots maken. Ik zei veel, maar een van de dingen die ik zei was dat hoe zwaar dit verlies ook was, wij door konden, omdat we mede dankzij haar waren wie we waren.

Daar dacht ik aan terwijl Ed Sheeran zijn mooiste nummer zong.

Daar dacht ik aan toen hij zong: *You got to see the person I have become.*

Daar dacht ik aan toen ik door die zin de tranen niet meer kon tegenhouden.

Het wordt zwaar, maar wij kunnen door.

Stad zonder hart

Beneden deed iedereen zijn of haar ding. Mensen liepen door de Koopgoot alsof het een dag was als alle anderen. Samen met mijn moeder zat ik in het restaurant van De Bijenkorf en keek ik naar al die mensen die niet door leken te hebben dat vandaag alles zou veranderen. Want dit zou de mooiste dag van het jaar zijn, de mooiste dag uit mijn leven tot nu toe. Mooier nog dan 14 mei, toen Feyenoord kampioen werd. Vrijdag 18 augustus, de dag van mijn eerste officiële boekpresentatie, de dag dat *Ons Feyenoord* echt uitkwam. Oké, het boek lag al bijna twee weken in de winkels en had al een tweede druk (na anderhalve dag), maar om het symbolische eerste exemplaar in Rotterdam te mogen overhandigen aan de man die als eerste Nederlander ooit de Europa Cup 1 mocht optillen, was toch echt de kers op de taart.

Ik had hier al zo vaak gezeten. Hier had mijn oma tot haar pensioen gewerkt, kwamen we met het gezin als we in de zomer in Rotterdam gingen winkelen, naar het Maritiem Museum gingen of de Euromast beklommen. Altijd gingen we ook even langs De Bijenkorf om wat te drinken en te kijken naar die mensenmassa beneden op de Coolsingel en het Beursplein.

Maar nu was alles anders.

Want dit was de eerste keer dat we hier waren sinds zij er niet meer was. Ik keek op mijn mobiel. Over een half uur begon mijn grote moment, zouden alle ogen in Boekhandel Snoek op mij gericht zijn, maar ik kon alleen maar denken aan hoe de twee mensen die hierbij hadden moeten zijn dat niet konden. Mijn opa en oma, de mensen die voor mij Rotterdam belichaamden, die ik zo graag trots had willen maken met dit boek over onze club en hun stad, waren er niet meer om dit mee te maken. Mijn opa was negen jaar geleden al overleden, mijn oma een maand na het kampioenschap van Feyenoord, net voor ik zou beginnen aan het boek. Ze wist dat ik het ging schrijven en alleen daardoor was ze al zo trots als maar kon zijn, maar het resultaat heeft ze nooit meer kunnen lezen.

Het boek is een ode aan Feyenoord, maar ook aan hen.

Aan haar hand ging ik voor het eerst naar De Kuip, werd ik verliefd op Feyenoord. Het was de dag dat Dirk Kuyt met de helikopter het mooiste stadion ter wereld werd ingevlogen en het was uitgerekend diezelfde Dirk Kuyt geweest die mijn boek het perfecte einde had gegeven.

Al tijden wilde ik een boek over Feyenoord schrijven. Ik had zelfs al een compleet idee klaarliggen, maar dat idee kan pas over een jaar of vijf uitgevoerd worden. En toen was daar het afgelopen seizoen en in dat seizoen lag het hele leven van een Feyenoorder besloten. Dus schreef ik nu al een Feyenoord-boek. Ook met in het achterhoofd dat mijn oma er over vijf jaar misschien niet meer zou zijn, dus als ik haar trots wilde maken, moest het snel.

Het ging alsnog niet snel genoeg.

De uitgever hield een speech, ik improviseerde de mijne, werd daarbij overmand door emoties die het gemis van mijn oma opriep en overhandigde het eerste exemplaar aan Rinus Israel. Mijn ouders waren er, mijn broer, mijn twee beste vriendinnen, bekenden van mijn vader, een goede vriendin van mijn moeder was er met haar dochter, mij totaal onbekende Feyenoorders waren er op afgekomen en mijn tante die er niet bij kon zijn had een kaart gestuurd naar de boekhandel die klaarlag toen ik aankwam. Alles waar ik al die jaren voor gewerkt had, alle avonden dat ik in tegenstelling tot mijn leeftijdsgenoten niet ging stappen omdat ik liever schreef, las of series keek waarvan ik dacht dat ze mijn ontwikkeling als schrijver hielpen, alle vakanties waarin ik me opsloot in de schuur van mijn ouders om wekenlang geen zon te zien en alleen maar te schrijven, alle nachten dat ik doorhaalde omdat ik 'er net lekker inzat' en alle jaren die ik als Feyenoorder moest afzien, resulteerden in dit moment. Mijn eerste soloboek lag in de winkel. Het was nog geen roman, maar het was wel waar ik van droomde toen ik op 30 juli 2003 aan de hand van mijn oma De Kuip binnenliep: een boek over Feyenoord.

En toch overheerste het gemis.

Want wat had ik graag gewild dat zij het had kunnen lezen.

Zo ging het het hele halve jaar na haar dood. Ik zag al mijn favoriete artiesten live spelen en ging voor een aantal zelfs naar Londen. Ik haalde mijn tweede propedeuse, nu wel in één keer en voor een studie waar ik daadwerkelijk iets mee wil gaan doen. Ik zag mijn club eindelijk kampioen worden en werd daarmee verlost van een jarenlange obsessie die me meer slapeloze nachten heeft bezorgd dan ik ooit zal toegeven. En ik zag de droom die ik al op mijn vierde had eindelijk werkelijkheid worden: ik was schrijver. Nu echt.

Mijn boek lag in alle boekhandels in Rotterdam, lag in mijn 'eigen' boekhandel in Zwolle, waar ik zag hoe er elke week een exemplaar minder lag en hoe ze het telkens weer bijbestelden, en het ligt zelfs in de mediatheek van mijn oude middelbare school.

Alles waar je als klein Feyenoord-nerdje van kan dromen, kwam uit.

En toch...

Het gemis was groter dan de hoop dat mijn opa en oma meekeken. Ik voelde hun afwezigheid meer dan ooit en die voel ik ook elke keer als ik in Rotterdam ben. Waar ik ook loop, ik denk aan hun. De Koopgoot, de Bijenkorf, het Maritiem Museum, de Kuip, de plek waar ooit Lumière zat, Bram Ladage, de kubuswoningen en het standbeeld van Zadkine; overall voel ik hun afwezigheid.

Herinneringen zijn verraderlijk.

Ze vervormen. Ze klonten samen. Ze bekruipen je. Ik kan niet meer door Rotterdam lopen zonder een brok in mijn keel te krijgen. Ik kan niet meer van die stad, van de stad van mijn familie, genieten zoals ik dat als kind kon, toen mijn ouders of grootouders me meenamen. Het lukt me niet, door alle herinneringen en het gemis dat komt door de wetenschap dat er

geen nieuwe herinneringen meer bijkomen met hen in de hoofdrol. De stad die me gevormd heeft, verscheurt me. En toch zou ik het niet anders willen.

Overal waar ik kom weet ik: hier zullen ze nooit meer lopen.

Maar overal waar ik kom weet ik ook: hier liepen ze ooit. Hier hebben ze geleefd, hier hebben ze mij hun stad laten zien, hebben ze mij laten worden wie ik nu ben. Alles wat we hier hebben beleefd, heeft me voorbereid op dit moment. Het is zwaar, het zal zwaar blijven, maar ik moet het zonder ze doen en die herinneringen, die vervloekte herinneringen, ik zal ze koesteren.